

А. Д. Оліфіренко,
к. т. н., доцент, Чернігівський державний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВНОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Стаття присвячена пошуку засобів комплементарності інституціональної складової, державного регулювання та корпоративного управління. Запропоновано підхід до вироблення релевантних методів і механізмів державного регулювання розвитку корпоративного сектору економіки, законодавчих норм і правил у формуванні інституціональної політики держави.

The article is devoted to the complementation of the institutional component of government regulation and corporate governance. In the article presents an approach to the development of relevant methods and mechanisms of regulation of the corporate sector, legislative rules and regulations in shaping institutional policy.

Ключові слова: інституціональна державна політика, інституціональні перетворення, державний механізм регулювання, інституціональне середовище, корпоративні структури.

Key words: institutional public policy, institutional transformation, the state regulatory mechanism, institutional environment, corporate structure.

ВСТУП

Проблема, що сформулювала в економічній теорії стосовно питання державного регулювання розвитку корпоративних структур, розглядається з позиції конфронтації між урядом та суб'єктами господарювання. Є прихильники категоричної відмови від втручання держави у господарську діяльність суб'єктів і є прихильники щодо активного впливу держави на них.

Дослідження багатьох вчених показують, що держава наразі ще не стала реальним суб'єктом розвитку, оскільки ще не сформований механізм впливу на ефективність діяльності корпорацій. Державні органи влади недооцінюють світові тенденції та особливості галузевого розвитку, пов'язаних зі змінами глобальної економіки, стратегією світової фінансової системи, її головних суб'єктів, міжнародних фінансово-економічних і політичних інститутів, які функціонують як наднаціональні регулятори та координатори. Вже стало реальністю, що цілі транснаціональних корпорацій виходять далеко за межі ринкового прагматизму і полягають у прагненні встановити тотальний контроль над світовим ринком та його особливо важливими сегментами; ліквідувати економічні, культурні і політичні кордони між націями-державами; підпорядкувати конкурентні переваги останніх інтересам транснаціонального капіталу; сформувати спільний інформаційний і правовий простір, що забезпечить досягнення відповідних цілей [1, с. 57; 2, с. 743; 3, с. 4—6; 4, с. 226—227].

У таких умовах національні інтереси України вимагають розв'язання проблем розвитку галузей економіки шляхом вирішення завдань, пов'язаних з жорсткою конкурентною боротьбою, яка вже на сьогодні активно поглиблюється на внутрішньому та зовнішньому ринках між вітчизняними виробниками та їх іноземними конкурентами. Останні, у кінцевому підсумку, виборюють своє місце на глобальному ринку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Саме з цих причин автор вважає за необхідне вироблення релевантних методів і механізмів державного регулювання розвитку корпоративного сектору економіки, законодавчих норм і правил щодо регулювання інституціонального середовища діяльності корпорацій. Через недосконалість ринку, державного регулювання та корпоративного управління, що в умовах асиметрії та приватності інформації реплікаційно корегують один одне, виникає потреба в ідентифікації інституціональних перетворень. Пошук засобів комплементарності інституціональної складової, державного регулювання, корпоративного управління — становить мету даного дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Серед економічних інститутів, які держава може використовувати як засіб реалізації економічної політики, відносять такі: державне економічне регулювання; системне програмування розвитку; стимулювання та підтримка сприятливих та стабільних умов для розвитку найбільш ефективних форм підприємництва; ефективне управління державною власністю; регулювання розвитку фінансових ринків та їх інфраструктури; антимонопольне регулювання і стимулювання конкуренції; контроль за діяльністю природних монополій [2, с. 745].

Положення інституціональної теорії допомагає зрозуміти сутність інституціональних засад державного регулювання розвитку реального сектору економіки, які включають складну систему відносин як в межах формальних інститутів, так і поза ними — неформальних, а також особливості інституціональних відносин у владних ієрархічних структурах, які дуже часто характеризуються корисливими мотивами не на користь акціонерів і держави. Саме через це уряд не завжди в змозі без відхилень дотримуватися науково обґрунтованих рекомендацій щодо інституціональних змін, власники активів — рішень вищих шаблів влади.

Виходячи з аксіом про те, що "уряди приходять і звільняються, а економіка залишається ефективною", вважаємо, що вертикаль влади слід доповнити вертикаллю відповідальності, яка у великій мірі визначатиме як будуть використовуватись наявні ресурси та потенційні можливості. У кінцевому підсумку, правило стає інститутом, якщо його дотримується більшість осіб, для яких недотримання — невігодно через високі втрати [5, с. 318—319].

Досягнення рівноваги у процесі введення інституціональних норм вже відомої дилеми про мінімізацію фактору невизначеності державної політики щодо прагнень владних структур та бізнесу у процесі інституціональних перетворень — наріжне питання інституціональної теорії, спосіб розв'язання якого впливатиме на динаміку економічного зростання добробуту.

Для забезпечення швидкого зростання держава має придержуватись надто складної стратегії, кожного разу обираючи політику, адекватну відповідній стадії модернізації галузі, і своєчасно змінюючи її через зміну стадій модернізації. Вироблення державою інституціональної політики, особливо у сфері корпоративного управління, — процес нестабільний, з невизначеними обмеженнями, які імплементуються державними інститутами, оскільки держава є головним суб'єктом державотворчого процесу. Проте, інші суб'єкти намагаються маніпулювати інституціональними нормами і правилами, пристосовуючись до них для досягнення власних інтересів.

У зв'язку з цим інституціональна політика держави прагне відповідати на зміни неформальних інституцій і вимог, які усвідомлюються та засвоюються суспільством як під впливом суспільного прогресу, так і внаслідок змін культурних і світоглядних факторів. У підсумку ці різновекторні сфери висувають нові завдання для державної політики, які впроваджуються державними інститутами і становлять предмет інституціональних змін. Відтак, державна політика являє собою не тільки акт вибору напрямів і пріоритетів розвитку, стратегії економічного зростання, а й результату розвитку в межах можливої варіативності конфігурацій суспільних інститутів та інституцій. Проте, діючі інститути та процедури не слід сприймати як назавжди прийнятні правила, що створені для досягнення ідеальних умов "нульових трансакційних витрат" за умови відсутності будь-яких протиріч, а такі, що діють в "ex post" умовах невизначеності [6]. Така логіка погляду на динаміку інституціональних перетворень у державній політиці пропонує відмовитися від класичного нормоутворюючого процесу, а почати, відштовхуючись від аналізу ідентифікації інституціональних протиріч, знаходити способи покращення інституціонального середовища функціонування суб'єктів економіки у залежності від стадії, тенденцій та особливостей його розвитку.

Особливої уваги набувають механізми впливу держави на відрішення питань прав власності та відповідальності за її використання у процесі контракції та інфорсменту обов'язків власників виробничих активів [7, с. 454]. Тому нормативно-правова система є інтерпретатором для чотирьох попередніх структурних складових інституціонального середовища.

Для визначення ефективності та адекватності державного механізму регулювання розвитку корпоративних структур мають бути надані відповіді на принципові запитання про дієвість та спроможність державної влади гарантувати захист прав власності та толерантність бюрократії у процесі здійснення державних функцій щодо присвоєння-відчуження прав власності. Поширення ділової практики за неформальними інституціями є найбільш вразливим аспектом інституціональної теорії змін. Джерела цього питання криються у протиріччях між акціонерною власністю та приватним способом управління, приватним привласненням результатів використання акціонерної власності, а також між правовим механізмом реалізації державних інститутів і неформальним змістом управління власністю, який увійшов у практику даного соціального середовища. Невідповідність цих системоутворюючих аспектів приводять до негативних наслідків навіть найсучасніших і, здавалось, найефективніших рішень державної влади [8, с. 20]. Серед поширеніших основних причин невідповідності очікуваного результату інституціональним змінам, на нашу думку, слід відмітити:

- порушення з боку власних структур майнових прав господарюючих суб'єктів;
- відсутність дієвого механізму захисту прав власності та нормативного контролю за публічно-правовою діяльністю суб'єктів господарювання; різне розуміння своїх прав і взаємних обов'язків по відношенню до власності, акціонерів і держави;
- нестабільність інституціонального середовища управління суб'єктів господарювання сприяє трансформації формальних інститутів у неформальні, що, у кінцевому рахунку, призводять до нелегальної "тіньової" інституалізації;
- неефективні норми та закони породжують корупцію у бюрократичному апараті держави.

Ці фактори та їх похідні деформують та гальмують засади державної політики щодо прогресивних змін у сфері використання корпоративної власності та інституціональних перетворень. Тому доцільно формувати механізм співпраці держави та корпоративних структур, який у своїй основі спиратиметься не на розподіл пільг і дотацій, тобто перерозподільну діяльність, а на встановлення та дотримання взаємних прав, обов'язків, встановлених обмежень свободи дій у співвідношенні влади, управління та власності у рамках інституціональної архітекτονіки [9, с. 769—778]. Цей висновок можна підтвердити з позиції про те, що ніхто не може гарантувати, що держава, маючи монополію на будь-який інститут, не буде її використовувати на свій розсуд. Отже, при виробленні такого механізму необхідно враховувати не тільки історичний детермінізм, а й імовірність неформального впли-

ву, пов'язаного, у першу чергу, з трансакційними витратами контрольної, розпорядницької та координаційної функцій держави.

Отже, державна політика розвитку корпоративних структур буде еволюціонувати разом з державними інститутами з врахуванням потенційно впливу факторів, що відтворюватимуться при реалізації інституціональних змін. Серед проблемних факторів виявлені: відсутність визначеної межі між політичними та економічними цілями та функціями держави; кланові інтереси корпоративних структур і політичної влади; відсутність критеріїв визначення інституціональних змін, за якими визначається позитивний розвиток як держави, так і акціонерної власності, незалежно від належності до владної ієрархії. Всі ці питання ще не отримали належного наукового висвітлення з точки зору інституціональної політики держави щодо розвитку корпорацій, які позиціонує інституціональна теорія.

Таким чином, сучасний стан інституціонального середовища розвитку корпоративних структур вимагає раціонального сполучення інституціональних перетворень і заходів стимулювання економічного зростання у сфері розвитку корпоративного сектору, релевантні обмеження яких сприятимуть незворотному принципу державної політики. Такий підхід дозволить визначити місце всіх гілок влади у громадянському суспільстві та їх інституціональні обмеження, що гарантують стабільність економічного зростання, захист прав власності та відповідальність за її використання. До того ж, цілі як державного, так і корпоративного управління ті ж самі — удосконалення форм і методів управління.

Створення системного механізму взаємодії держави з корпоративним сектором має включати інституціональні, організаційні, фінансово-економічні та соціально-економічні важелі. В інституціональному плані перед державою постає завдання створити такий управлінський механізм, який був би націлений не на перерозподіл ресурсів та виснаження продуктивних сил країни, а мав би інструментарій для раціонального сполучення інституціональних перетворень, заходів стимулювання динамічного довготривалого економічного зростання з урахуванням глобалізаційних тенденцій щодо інтеграційних процесів. Для створення такого механізму необхідна індиційована державою, жорстка за своїм характером інституціональна політика, здатна запропонувати нестандартні інституціональні форми впливу у декількох напрямках:

- 1) відповідності процесів злиття та поглинання промислової політиці та загальній стратегії реорганізації в основних секторах і галузях економіки;
- 2) підтримка активного функціонування конкурентних механізмів в економіці;
- 3) забезпечення прозорості операцій на ринку корпоративного контролю;
- 4) захист прав акціонерів;
- 5) забезпечення вцілених виробничо-технічних циклів (частина яких була зруйнована в ході приватизації);
- 6) стабілізація та здешевлення вертикальних зв'язків, зменшення асиметрії ринкової кон'юнктури (внаслідок того, що колишні конкуренти стали партнерами);
- 7) відновлення керованості вертикально інтегрованих систем на основі поєднання ринкових та державних методів регулювання;
- 8) поліпшення умов для взаємного кредитування партнерів і підтримання стійкості вертикально інтегрованих систем;
- 9) зміцнення фінансового стану, зростання конкурентоспроможності та виходу на світові ринки.

Спрощений погляд на проблему інституціональної недосконалості економічного простору наприкінці ХХ ст. змінився розумінням регулюючого початку держави та її ролі у розгалуженні, особливо інституціональних елементів розвитку корпоративних структур [8, с. 22].

Особливістю сучасного стану державної та економічної систем є необхідність розширення кола головних функцій держави (надання суспільних послуг, організатора виробництва суспільно корисних благ, регулятора монополії, захисника вітчизняного товаровиробника, впровадження політики макроекономічної стабільності та антициклічної політики тощо), актуальність яких, безперечно, не зникає, а доповнюється трансформацією політичної системи, структури економіки, розвитку інституціонального середовища діяльності суб'єктів господарювання. Особливої

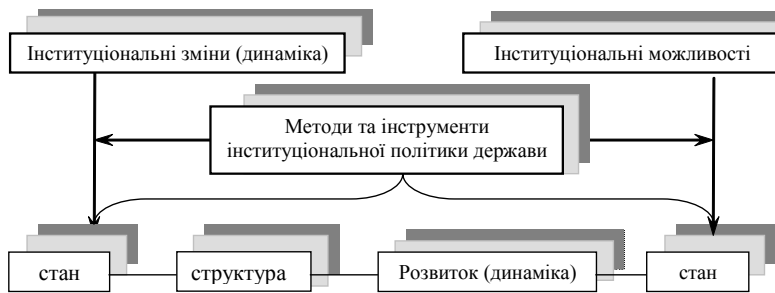


Рис. 1. Зв'язок інституціональної політики за етапами розвитку корпоративної структури

уваги потребує корпоративний сектор економіки як стрижневої організації ринкової економіки.

Державне регулювання розвитку корпоративних структур досягається за рахунок розвитку інституту корпорації, логіка якого має здійснюватись у відповідності до інституціональної, економічної та промислової політики держави. Розуміння значущості державної політики як такої, що забезпечує інституціональні умови ефективної діяльності корпорацій, дозволяє запобігти кризовим явищам на макrorівні (наприклад, регулювання ціни), визначати першочерговість етапів економічного розвитку галузей економіки та підтримувати корпорації, які реалізують стратегічно важливі державні проекти.

Виклики та світові тенденції розвитку галузей промисловості мають враховуватись у стратегії реформування економіки України, сегменти якої все більш зжужується у світогосподарській кооперації через низьку конкурентоспроможність та вузький асортимент продукції.

Доцільність застосування інституціональної політики саме як методу розвитку полягає у застосуванні сукупності критеріїв оцінки пріоритетів державної політики на сучасному етапі розвитку корпоративних структур. У загальнонауковому розумінні розвиток розглядається як закономірна, спрямована якісна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів [10, с. 379], і як вищий тип руху змін матерії та свідомості, їх універсальної властивості; у результаті розвитку виникають нові якісні стани об'єкту — його складу та структури [11, с. 1108]. При відсутності спрямованих (керованих) дій зміни не можуть накопичуватись, що заважає інституціональному процесу властивого для розвитку єдиної, внутрішньо взаємопов'язаної стратегії. Відносно корпоративних структур розвиток слід розуміти як сукупність змін інституціонального та корпоративного характеру, які призводять до появи нових якостей об'єкту, його здатності виконувати комплекс функцій менеджменту у відповідності до стратегічної мети корпорації та держави. Розвиток об'єктивно відбиває стан соціально-економічної системи — корпоративного сектору, під впливом інституціонального середовища, інституціональної області діяльності корпорацій, внутрішніх і зовнішніх факторів, які стимулюють до переходу на більш високий рівень та фіксації цих станів у різних, відносно стабільних, організаційно-економічних відносинах.

Державне регулювання розвитку корпорації є об'єктивною необхідністю підтримки функціонування і розвитку корпоративного сектора економіки в умовах впливу агресивної політики ТНК та глобалізації на внутрішній ринок країни. Відповіддю на це може стати випереджаюче управління та управління за так званими, слабкими сигналами, ідея яких належить І. Ансоффу і які у подальшому були розвинуті О. Вільямсоном і Д. Нортом у питаннях урівноваження впливу зовнішнього середовища державною стратегією інституціональних перетворень у такий спосіб, який допомагав би корпораціям адаптуватись до викликів зовнішнього середовища. Адаптація — ніщо інше, як здатність змінюватись, накопичуючи нові властивості, формувати прогресивні, якісні зміни у діяльності корпоративних структур. Якщо відтворення не змінює систему зв'язків і відносин у корпоративній структурі, і тільки до циклічного повторення, то розвиток не відбувається, а випадковість (некерованість) змін характеризує катастрофічний (регресивний) тип адаптації, який ми іноді можемо спостерігати. З одного боку, інституціональні перетворення для корпорації є наслідками індукційованого впливу попередньої державної політики у діяльності корпорацій, а з іншого — формують результат на майбутнє ("назад у майбутнє"). Тобто

відома триада "структура — стан — розвиток" та причинно-наслідковий зв'язок у цій триаді координується державними органами влади у залежності визначеної стратегії розвитку країни (рис. 1).

Стан корпоративного сектору є передумовою виділення його у якості пріоритетного об'єкту інституціональної політики держави, яка здійснюється у формі індукційованого впливу. Оскільки триада "структура — стан — розвиток" безперечно пов'язані між собою, то позитивні, прогресивні інституціональні перетворення сприятимуть набуттю нового якісного стану корпоративних структур, гістерезисне набуття яких характеризується новими можливостями, що приведуть до необхідності нових інституціональних змін і до формування нової інституціональної політики, таким чином цикл повторюється. Інституціональна політика у даному випадку виступає у якості методу розвитку корпорацій, який завдяки цілеспрямованому, індукційованому впливу на інституціональне середовище формує інституціональну область діяльності корпорації, забезпечує формування нових можливостей й фактично сприяє позитивним якісним змінам стану корпорацій.

ВИСНОВКИ

На нашу думку, позиція пасивного "створення сприятливих умов для розвитку" для сучасної економічної ситуації в Україні є руйнівною та такою, що суттєво деформує динаміку економічних процесів і вихолощує зміст всіляких намагань держави, провокує недовіру до влади з боку бізнес-середовища, не толерантні відносини між ними, непрозорі процедури прийняття рішень. Державне регулювання розвитку корпоративних структур має здійснюватися на засадах ефективної інституціональної політики, включаючи економічну та промислову, у рамках якої реалізується державна стратегія формування системи ефективних інститутів, стабільної макроекономічної політики, протекціонізму, розвитку інфраструктури та удосконалення корпоративного управління. Визначенню факторів, які впливають на вибір інституціональної політики, та критеріїв, за якими оцінюється ефективність вибору, будуть присвячені подальші наукові розвідки.

Література:

- Кіндзерський Ю. Інститут держави і проблеми оновлення промислової політики в Україні / Ю. Кіндзерський // Економіка України. — 2011. — № 1. — С. 48—58.
- Корпоративні структури в національній інноваційній системі України / за ред. а. е. н., Л.І. Федулової. — К.: УкрІНТЕІ, 2007. — 812 с.
- Якубовський М. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 р. / М. Якубовський, В. Новицький, Ю. Кіндзерський // Економіка України. — 2007. — № 11. — С. 4—20.
- Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституційна економічна теорія: навч. пос. / А.А. Ткач. — К.: ЦУА, 2007. — 304 с.
- Оліфіренко Л.Д. Інтеграційна складова державного регулювання розвитку корпоративних структур в Україні: галузевий аспект / Л.Д. Оліфіренко // Вісник ЧДТУ: збірка. — 2012. — Вип. 1 (56). — С. 315—324.
- Williamson Oliver. Transaction-Cost Economics. The Governance of Contractual Relations [Електронний ресурс] / О. Williamson — Режим доступу: <http://www.nek.lu.se/NEKANA/hemsida/Williamson.pdf>
- Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений: пер. с англ. / Р. Нельсон, С. Уинтер. — М.: Дело, 2002. — С. 536.
- Геєць В. Інституціональні перетворення і суспільний розвиток / В. Геєць // Економіка і прогнозування. — 2005. — № 2. — С. 9—37.
- Сірко А.В. Корпоративні відносини в перехідній економіці: проблеми теорії і практики / А.В. Сірко. — К.: Імекс, 2004. — 414 с.
- Философский словарь: науч. изд. / под ред. И.Т. Фролова. — 6-е изд. перераб. и доп. — М.: Политиздат, 1991. — 560 с.
- Энциклопедический словарь / под ред. А.М. Прохорова. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — 1632 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012 р.